

LIBELLEN IN *HAIKU*

De *haiku* is een versvorm die oorspronkelijk uit Japan komt. De geestelijke achtergronden die de voedingsbodem zijn geweest voor dit soort gedichten kunnen niet buiten beschouwing gelaten worden. R.H. BLYTH (1975) heeft in de uitvoerige inleiding tot zijn vierdelige studie over *haiku* een overzichtelijk schema gegeven, waaruit duidelijk wordt hoe Buddhisme, Taoïsme en Confucianisme in de loop van hun bestaan met elkaar in aanraking kwamen en samen met de Chinese poëzie en kunst in het Shintoïstische Japan leidden tot *haiku*.

De Japanner ziet kunstuitingen als deel van het dagelijks leven, als deel van de natuur en deel van zijn eigen natuur. Het streven naar harmonie en de toegewijde aandacht voor elke, zelfs de kleinste handeling komen tot uiting in bijvoorbeeld de thee-ceremonie, ikebana, penseelschilderingen en in dichtkunst.

Vanaf de 17e eeuw zien we een grote bloei in de klassieke periode van de *haiku*-poëzie in Japan. Daar is een lange wordingsgeschiedenis aan voorafgegaan: al vanaf de 8e eeuw zijn gelijkvormige verzen bewaard gebleven. Destijds werden er dichtertelijke gezelschapsspelen gehouden, een vraag-antwoord spel in dichtvorm. In de daaropvolgende periode ontstond de *renga* of kettingvers; hierbij componeerden twee personen een gedicht, de ene bedacht het eerste drie-regelige deel (van 5-7-5 lettergrepen) en de andere voltooide het met de onderstrofe van 7-7 lettergrepen. Dit is meer amusement te noemen dan poëzie. Later, in de 13e eeuw ontstond de lange *renga*, die een omvang kon hebben van wel 100 strofen. Hierbij was de *hokku* zeer belangrijk; dit is het aanvangsvers met een 5-7-5 patroon. Dit vers regeerde en representeerde het hele gedicht. Deze lange *renga* waren zeer populair van de 12e tot de 15e eeuw. Mettertijd werden deze verzen aan zoveel regels gebonden dat de impulsieve aard verloren ging.

Als reactie hierop ontstond nu de scherts-*renga* (*haikai-no-renga*) met grappen en woordspelingen in de gewone omgangstaal. Daarbij werd de aandacht steeds meer gericht op de *hokku*, later *haiku* genoemd, waarin de stemming van één levensmoment werd samengevat.

Wat uiteindelijk kenmerkend is geworden voor de *haiku*-poëzie is het volgende: *haiku* is een kort gedicht, zonder rijm, sober en suggestief van woordkeus, in drie regels geschreven van respectievelijk 5, 7 en 5 lettergrepen; een *haiku* gaat uit van een seizoenswoord, een beeld ontleend aan de natuur. Een dergelijk vers moet gezegd kunnen worden in één ademtocht. De grondslag voor iedere *haiku* is een realiteitsbeleving, een diepe ervaring die over de rand

van het bewustzijn heen reikt. Een spitsvondige wijsheid in 17 lettergrepen is een mooie kalenderspreuk, maar dit kan niet een *haiku* genoemd worden: de ontroering ontbreekt. Het gevaar bestaat ook dat zo'n vers gauw iets van een levenswijsheid meekrijgt, of een moraliserend opgestoken vinger, of dat het als een botanisch miniatuurtje wordt beschouwd.

Haiku is met een minimum aan woorden een maximum aan belevenis opwekken. *Haiku* is een manier van leven: het uitbeelden van de verwondering, alsof je iets voor het eerst ziet of meemaakt; intuïtie speelt hierbij een grote rol. Een *haiku* wordt ook niet gemaakt: hij komt, of hij komt nog niet, de dichter kan slechts geduldig afwachten met zijn geest open in verwondering en stilte. Nu lijkt het of uitsluitend een zen monnik kans van slagen zou hebben, maar niets is minder waar. Het gaat gewoon om de wereld van de dingen in hun alledaagsheid, het is de stille verwondering die telt.

Door de beknopte vorm van de *haiku* moeten alle woorden op de juiste plaats staan en is er geen ruimte voor omschrijvingen of details. Zo spreekt de lege ruimte eromheen, de stilte, ook mee. Daarom moet er veel aan de lezer worden overgelaten en daarom ook is het lezen van een *haiku* een kunst die je je kunt verwerven door geduld en aandacht. Het is af te raden om een hele bundel even door te nemen: één *haiku* per dag biedt meer dan genoeg stof om van te genieten. Het genoeg dat je van een *haiku* ontvangt komt intuïtief en onmiddellijk, en niet door beredeneren.

De naam *haiku* betekent schertsend gedicht, geneigd tot grappen en onverhoedse wendingen, en heeft voornamelijk een positieve inslag. Dit kan duidelijk geïllustreerd worden aan de hand van het volgende voorbeeld: Bashō (dichter in Japan van 1644-1694) werd om commentaar gevraagd op een *haiku* van Kikaku, een van zijn leerlingen:

pijlsnelle libel
trek zijn vleugels uit en kijk
felrode peper.

Maar Bashō waarschuwt voor het negatieve karakter: in deze *haiku* wordt leven kapot gemaakt. Hij stelt voor de regels om te keren:

Felrode peper
doe er twee paar vleugels aan
pijlsnelle libel.

Veel van de Koreaanse en Japanse cultuur stamt uit China. Voor de Chinese dichters en schilders is de libel een veelgebruikt motief. Hij is een symbool voor de zomer en is ook bekend onder de naam tyfoon-vlieg, omdat ze in grote aantallen voorkomen net voor een storm.

Libellen worden in Oost-Azië veel gebruikt in medicijnen en het volksgeloof

zegt dat de ogen van bepaalde soorten in parels kunnen veranderen. In Japan symbolizeert de libel geluk en overwinning, bovendien vond men ze moedig en sterk. Daarom gebruikte men de libel als symbool om helmen te decoreren in de Tokugawa-Shogun periode (17e eeuw). De oude naam voor Japan is *Akitsu-shima* (Libellen-eiland).

Het oudst bekende gedicht over libellen kwam van de hand van keizer Yuriaku, bijna 1500 jaar geleden. Tijdens een jachtpartij werd hij gestoken door een horzel, die onmiddellijk daarna verslonden werd door een libel. Als dank schreef de keizer een ode ter ere van deze "trouwe" libel.

Aangezien dit artikeltje niets meer beoogt te zijn dan een beknopte inleiding op deze rijke poëzievorm, zou ik de volgende literatuur willen aanbevelen: BLYTH, R.H., 1975. *Haiku*. 4 vols. Hokuseido Press, Tokyo; — YASUDA, K., 1982. *The Japanese haiku, its essential nature, history and possibilities in English, with selected examples*. Tuttle, Rutland-Vermont-Tokyo; — TOOREN, J. van, 1977. *Haiku - een jonge maan*. Meulenhoff, Amsterdam; — TOOREN, J. van, 1983. *Tanka - het lied van Japan*. Meulenhoff, Amsterdam; — VUURSTEEN. Driemaandelijks tijdschrift van de Haiku Kring Nederland.

Nu volgt een selectie aan *haiku*, waar libellen in voorkomen:

*Die rode libel
strijkt neer en zwiept samen
met een roggeaar.*

Kenneth Yasuda

*Zo'n glazenmaker
het gezicht is bijna niets
dan grote ogen.*

Chisoku

*Libellenogen
aan weerskanten van een gras
bedacht op rivalen.*

Marianne Klauta

*Vliegend rond het ven
langs gele bloemenranden
paren libellen.*

J. van Tooren

*Tussen rietstengels
ritselen libellevleugels
dan plons een kikker.*

Marianne Kiauta

*Stralend wit zonlicht
weerkaats op libellevleugels
flonkert in kleuren.*

Marianne Kiauta

*Die waterjuffer
samen met haar schaduw
beide vliegen weg.*

L.E. Harr

*Groen is gewoon groen
totdat je het groen ziet
van deze libel.*

L.E. Harr

*Kom toch libellen
muggelarven komen uit
daar, in de vijver.*

L.E. Harr

*Op zijn lege huid
nog niet sterk genoeg te vliegen
vlieds dunne libel.*

Marianne Kiauta

*Bovenop die tak
is een kleine libel
iets aan het proeven.*

Elboku

*De libel vliegt weg
alles wat hij achterlaat
een leeg omhulsel.*

Wanda Reumer

Marianne Kiauta

Afdeling Cytogenetica, Rijksuniversiteit Utrecht, Padualaan 8, 3584 CH Utrecht.

